

Ildebrande i Dragør i 17- og 1800-tallet

Ild har til alle tider været et farligt begreb. Det har dragørerne til stadighed vidst, selv om der kun foreligger få vidnesbyrd om brande i 16- og 1700-tallet. Men faren for, at de pludselig kunne opstå, var rigeligt til stede. Man måtte altid være på vagt.

I 1699 kom amtsforvalteren med en formaning til dragørerne, idet han havde bemærket, at nogle ”vanartige mennesker anvendte uforsvarlige og ulovlige ildsteder, selv om de var blevet advaret derom”. Brandfarlige boder og hytter blev beordret nedrevet – folk måtte ikke bo i disse brandfælder.

Senere kom der vedtægter, der skulle minimere risikoen for brande. I 1725 lavede man en befaling, der forbød tobaksrygning på gaderne om natten, og i 1732 kom der bestemmelser om byens orden og sikkerhed, idet det blev forbudt at varme og koge beg, tjære, olie og tran i husene. Ligeledes blev det forbudt med den udbredte skik ”at skyde for brudgomme”. Straffen herfor var første gang 3 mark.

Som en yderlig sikkerhedsforanstaltning havde man hver nat 4 vægttere gående rundt i byens gader. Men alligevel har der været brande i Dragør, selv om byen ikke har været så hårdt ramt som nabobyen St. Magleby.

Under svenskernes besættelse af Amager i oktober 1658 blev de fleste af øens bygninger ødelagt, idet fjenden satte ild til så mange, de kunne overkomme. Dog gik enkelte huse og gårde fri. I Dragør blev byens to gårde og en snes huse lagt i aske. En del bygninger blev imidlertid tilbage. Helt konkret ved man ikke, hvilken del af byen, der brændte, og hvilke huse, der kom til at stå tilbage som faldefærdige boder, der siden blev taget i brug til beboelse.

Branden på Kongevejen 18 i 1739

Man skal herefter helt frem til 1739, før der er vidnesbyrd om ildebrand i Dragør. Den 19. december 1739 brændte Kongevejsgården (Kongevejen 18). Ilden opstod kl. 1 om eftermiddagen og var først under kontrol 4 timer senere. Da var 2 stalde, 2 loer og en lade – i alt 22 fag – helt nedbrændt, mens stuelængen på 14 fag havde mistet tagetagen. Murene her var dog også meget medtagne. I loer og laden var der 2 læs korn, 4 læs halm og 22 læs hør, som også blev flammernes bytte. Desuden var der en del forskellige ting på stuehusloftet, bl.a. 12 tdr. rug, diverse åleredskaber, kål, flæsk m.m. Til gengæld reddede man alle kreaturerne samt et stakhus, hvori der var 12 læs korn, 3 læs havre og 7 læs hør.

Gårdens ejer, fogden Jan Tiemann, fik udfærdiget papir på, hvad der var sket, og hvor meget han havde mistet. Som vidner havde han sine to genboer, og de kunne alle tre bedyre, at de ikke vidste, hvorledes ilden var opstået. Jan Tiemann ansøgte senere om at opnå skattelettelse på grund af branden. Kongen bevilgede ham to års fritagelse for hartkornsskatten på hans jord.

Branden på Engvej 2 i 1775

Den næste brand, man har kendskab til, var i 1775 i byens rebslagerhus på Engvej 2 – det nuværende Elisenborg. Det var en ejendom, der på grund af brandfaren lå for sig selv i det fjerneste hjørne af Dragør fælled. Den var opført omkring 1762-63 og var på 8 fag af egetømmer med klinede vægge og stråtag. Indretningen var med en forstue på 1 fag med et bagved liggende kammer, en stue på 3 fag med vindovn, et rum på 4 fag i hele husets dybde med åben skorsten og to indmurede kobber-kedler og her bagved en ”drøjestue” med bilæggerovn, hvor man drøjede (hærdede) tovværket ved at lægge det i varm tjære. Bagved denne igen lå en spindestue med diverse

grej og port til det fri. Uden for huset lå en 210 alen lang lukket reberbane af egetømmer med bræddebeklædt tag.

I 1767 var denne virksomhed overtaget af rebslager Andreas Nielsen. Han var en vellidt mand i byen, men havde dog en del kontroverser med byens to gårdmænd, der krævede ublu betaling for det græs, de postulerede, at de mistede, der hvor hans reberbaner lå, og de anlagde den ene retssag efter den anden imod ham.

I marts udbrød der brand i rebslagerhuset. I løbet af en times tid var alt lagt i aske. Branden var tydeligvis opstået ved Andreas Nielsens uforsigtighed – man snakkede inde i byen om, at han var drikfældig. Han havde set til tjærekedlen med en tjærepind, der var antændt og dryppede ned i kedlen, så der gik ild i den. Det var ikke meget, der blev reddet.

Mens han gjorde sit bedste for at få genopbygget sin nedbrændte virksomhed, lagde de to gårdmænd i de følgende år alle mulige hindringer i vejen for ham, samtidig med at de skaffede ham det ene sagsanlæg på halsen efter det andet. I marts 1778 døde han 41 år gammel.

Hans enke giftede sig snart igen med en rebslager, Erich Knudsen, der videreførte Andreas Nielsens produktion formodentlig til sin død i 1789.

Branden 1842 i Slippen 3

Der gik mange år før den ”røde hane” atter galede i Dragør. Det skete i 1842 og blev en katastrofe af anselige dimensioner. Branden opstod i Slippen 3, der var et hus, som to søstre havde arvet efter deres forældre og delt imellem sig. Den nordre del var ejet af den yngste søster, Ane Jensdatter, men hun havde nogle år tidligere giftet sig til huset von Ostensgade 1, Vestgrønningen 28 og var flyttet der hen. Hendes del af barndomshjemmet i Slippen 3 havde hun lejet ud til en sømand Hans Petersen Taarnby og hustru Marie Dahlstrøm. I den søndre del af Slippen 3 boede den ældre søster, Grith Jensdatter. Hun var i 1816 blevet gift med sømand Peter Johan Mathiesen fra Bjergerlav.

Med hensyn til denne Grith Jensdatter var det imidlertid ikke så godt. Hun var undertiden sindsforvirret, og nogen anså hende for ”fjolle”. Hun havde nogle gange forsøgt at tage livet af sig, hvorfor hun altid skulle være under tilsyn. Når ægtemanden ikke var hjemme, måtte børnene holde øje med hende. I 1832 forsøgte hun at drukne sin 4 mdr. gamle søn i et kar. Drengen blev dog reddet. Grith havde tidligere været under behandling af distriktslægen, men det havde ikke hjulpet. I foråret 1842 havde hun dog en rolig periode, hvor hun ofte var sengeliggende.

Om morgenen den 12. maj 1842 åndede alt tilsyneladende idyl i huset, ægtemanden var gået på havnen allerede kl. 4 for at deltage i uddybning af havneløbet og den ældste datter, Marchen, kogte kaffe på ildstedet. Ved 5-tiden vækkede hun sin mor og serverede kaffe for hende på sengen, hvorefter hun satte sig i stuen for at vinde garn, mens hendes søster satte sig til væven. Hen ad kl. 7 stod Grith op, redte sin seng og satte sig i stuen, som om hun ville være behjælpelig med vævningen. Men efter en tid gik hun pludselig ud i forstuen og op på loftet, kom ned igen efter 1 kvarter og satte sig i stuen uden at omtale, hvad hun havde gjort på loftet. Straks efter råbte vægter John Greisen ind i forstuen, at der var ild i huset. Døtrene løb ud og så, at ilden allerede havde godt fat i taget. Moderen kom nu også ud, rolig og uden at sige noget, men gik straks efter bort uden at gøre forsøg på at redde noget. Ingen vidste hvorhen.

En kraftig øst-nordøstlig vind fik ilden til at brede sig i begge sider hen ad den vestlige ende af von Ostensgade og over i den nordlige side af Chr. Mølstedsgade, helt op til Vestgrønningen. 18 huse blev på denne forårsdag mere eller mindre lagt i aske. Indsamlinger blandt godgørende mennesker gav lidt til genopbygningen af de mange huse. Byen anviste et areal uden for bykernen - det nuværende Nyby - hvor flere af de brandlidte valgte at genopbygge på den bare mark.

Grith Jensdatter blev siden arresteret. Retten fandt imidlertid, at hun i gerningsøjeblikket havde befundet sig i en sådan tilstand af sindsforvirring, så hun måtte anses for utilregnelig. Hun ville derfor ikke kunne forpligtes til at udrede skadeserstatninger til de brandlidte. Men eftersom

hun havde vist sig som et for den offentlige sikkerhed så farligt menneske, skulle hun sættes i forvaring af øvrigheden.

Branden 1852 i Lybækstræde 1

Den næste brand i Dragør - 10 år senere - blev også en storbrand af samme størrelse som i 1842. Sommeren 1852 var varm og hed. I slutningen af juli havde det ikke regnet længe, og alt var knasende tørt. Hos bager Schubert i Lybækstræde 1 var man lørdag den 31. juli gået i gang med bagningen til søndagens salg. Klokken var omkring 18, og de var to mand i bageriet – ejeren selv, bager Carl Schubert og hans svend, August Anders Strømberg. Schubert var ejer af bageriet, en grundmuret bygningen med tegltag og en loftsetage med mellager m.v. Desuden var han ejer af en stråttækt bygning på Kongevejen 16 lige i nærheden af bageriet, hvor han og hans kone boede med deres 4 børn.

De to mænd havde fyr på bageovnen og knoklede uafbrudt hele aftenen til hen på natten. Omkring kl. 3 åbnede Schubert døren ud til gaden, og de to mænd bemærkede da, at der var en kraftig sort røg uden for huset, foruden at de så, at der var ild i tagskægget på naboen, Anders Pedersen Møllers stråtag, på det sted, hvor det stødte op til bageriets tag. De to mænd fik ikke bagt mere den nat. Der var pludselig andre ting at tænke på.

Anders Pedersen Møller var en gammel svagelig og tunghør enkemand på 78 år, der var under fattigvæsenets omsorg. Hen ad klokken halvtre var han stået op for at lade sit vand. Det skete i samme værelse, som sengen stod, og han havde slet ikke tændt lys. Mens han derefter lå vågen, bemærkede han, at der var noget, der viftede uden for hans vindue, hvorfor han stod op for at se, hvad det kunne være. Men pludselig blev han trukket ud af huset og ud på gaden af Schubert og hans svend. Han så da, at hans hus stod i brand. Det nedbrændte til grunden med alt hans indbo. Huset, der har adressen Lybækstræde 3, var forsikret for 250 rbdl, men indboet var ikke forsikret.

Vestre side af Stettinstræde

Fra Anders Møllers hus bredte ilden sig til det næste sammenbyggede hus, Stettinstræde 6 (matr.nr. 47 og 46). I matr.nr.47 boede Jørgen Nielsen Agerups enke med sin familie – i alt 6 personer. Huset var forsikret for 500 rbdl., men indboet var ikke forsikret. I huset stod 3 væve.

I matr.nr. 46 boede smeden Rasmus Andersen Odenses enke. Hendes lille hus var med klinede vægge og stråtag. Hverken hus eller indbo var forsikret, og intet af hendes indbo blev reddet. Hun beboede huset alene med sine 3 børn.

Syd for disse to huse lå enkemand og sejlmaker Klingenberges ejendom, hvor han boede med egne børn og sin afdøde hustrus børn og svigermøder. Huset, der var af grundmur med stråtag, havde adressen Stettinstræde 4 og var forsikret for 666 rbdl., men indboet var ikke forsikret. 2 væve blev flammernes bytte, men han reddede da et par dyner.

Vestre side af Lybækstræde

På den modsatte side af Lybækstræde i nr.2 (matr.nr.32) lige over for bageriet boede Crilles Jansen Passers enke, Ane Hans Steffens, sammen med sin ugifte datter Marchen Crilles. Endvidere boede her til leje Svend Kleins enke, Benthe Johannesdatter, med sin datter Bodil. Huset, der var af grundmur og med stråtag, var forsikret for 940 rbdl. og indboet for 525 rbdl. Marchen Crilles forklarede, at hun sov på et kvistværelse og vågnede kl.3, ved at hun hørte tummel udenfor på gaden. Hun stod op og gik til vinduet, hvor hun så, at der stod flammer ud af skorstenen på Schuberts bageri, men hun kunne ikke se mere på grund af den stærke røg fra Anders Møllers hus. Et øjeblik efter blev hendes mors hus angrebet af ilden, og det nedbrændte til grunden. 2 væve blev

fortæret af ilden hos Ane Hans Steffens, mens Svend Kleins enke mistede 1 væv. Hun havde ikke sit indbo forsikret.

Lige vest for Ane Hans Steffens hus og sammenbygget med dette lå Peter Petersen Pouls hus (matr.nr.36). Det var af grundmur med stråtag og forsikret for 930 rbd. samt indboet for 1650 rbd., hvilket var det højst forsikrede af alle de nedbrændte huse. Pouls bemærkede dog, at såvel hans hus som indbo var lavt forsikret. Familien mistede også 3 væve.

Skipper Jacob Jansen Captain, hvis hus lå ved siden af i Lybækstræde 4 (matr.nr.34), forklarede, at hans ejendom var opført af klinede vægge og med stråtag. Det var forsikret for 750 rbd., ligesom indboet var forsikret for 685 rbd., men af dette blev kun lidt reddet. Familien mistede 2 væve. Mens han stod og så på, at det brændte i Schuberts bageri og Anders Møllers hus, sprang ilden over gaden og angreb den vestre side af Lybækstræde.

Jacob Jansen Captain havde udlejet en del af sit hus til sætteskipper Ole Mortensen Borg, der var på en sørejse. Hans kone måtte alene tage vare på deres 3 børn. Da hun kom ud på gaden, så hun, at det brændte i alle husene rundt om hende. Familien havde forsikret deres indbo for 525 rbd. Konen mistede sin væv.

I Lybækstræde 6, nord for Jacob Captains hus, boede skibstømrer Jens Christian Bødker, hvis nedbrændte hus var forsikret for 550 rbd. og indboet for 1000 rbd. Huset, der lå i en afstand af 5 alen fra Anders Møllers hus, var opført med klinede vægge og stråtag. Familiens 2 væve gik op i luer.

Østre side af Wismarstræde

Ilden fra de brændende huse i Lybækstræde bredte sig via de tørre ståtage hurtigt til husene i den østre side af Wismarstræde. Flere af dem var jo også sammenbyggede med hinanden. Det drejer sig i første række om Wismarstræde 3, 5 og 7, der hurtigt blev antændt.

Wismarstræde 3 (matr.nr.37) var beboet af matros Hans Jensen Bacher, også kaldt Hans Jensen Vagtmand. Huset var af grundmur med tegtag. Det var forsikret for 320 rbd. og nedbrændte totalt med indbo, der ikke var forsikret. På brandnatten var Bacher til søs og konen derfor alene hjemme. 2 væve i huset blev bl.a. flammernes bytte.

I Wismarstræde 5 (matr.nr. 38) boede Anders Christensen Schmidts enke med sine 3 børn. Huset var af grundmur med stråtag og forsikret for 200 rbd. Det nedbrændte totalt med "det meste og det bedste" af hendes indbo samt en væv, der ikke var forsikret. Familien lå og sov, da der gik ild i huset.

Wismarstræde 7 (matr.nr.33) var ejet af pensioneret lods Anders Petersen Schmidt, som dog ikke beboede det, men benyttede det kun til opmagasinering. Huset var opført i bindingsværk og kridtsten med stråtag og var forsikret for 790 rbd. Branden raserede alt indbo, hvor 3 væve og 4 åluser gik til

En stue i huset ud mod Wismarstræde var udlejet til et "ugift fruentimmer" Ane Hågensdatter, som mistede sin væv og alt indbo, der ikke var forsikret.

Nørregade

På hjørnet af Wismarstræde og Nørregade (Nørregade 13, matr.nr. 32) boede sømand Peter Petersen Magleby. Hans hus var dels i grundmur og dels af klinede vægge med stråtag og forsikret for 290 rbd. Huset nedbrændte helt og det meste af indboet, som ikke var forsikret. Det var Maglebys kone, der anmeldte brandskaderne, for hendes mand var til søs på branddagen. Det var branden fra de omliggende huse, der bredte sig til deres.

I nabohuset Nørregade 15 (matr.nr.31) boede vægter Peter Larsen Barbara. Han var en af de 4 vægttere, der var på gaden på brandnatten. Han var ikke i stand til at afgøre, om det var fra bageriet eller fra Anders Møllers hus, at ilden slog ud, da den blev ledsaget af en meget kraftig røg. Hans

eget hus, der var med klinede vægge og stråtag, og som fuldstændig nedbrændte, var forsikret for 350 rbd. og hans indbo, hvoraf en del blev reddet, var forsikret for 850 rbd.

For enden af Nørregade midt ude i gaden lå et hus (matr.nr.29), som tilhørte sømand Jan Jansen Hans' enke. Det var opført dels med murede og dels med klinede vægge og var forsikret for 430 rdl. Selv om huset var lejet ud til matros Crilles Jansen Jans, havde hun flere ting stående i huset – bl.a. en væv, en dragkiste, noget køkkentøj og porcelæn, som ikke var forsikrede. Hun mente, at huset var blevet antændt af ilden fra Jens Christian bødgers hus i Lybækstræde.

På det vestlige hjørne af Wismarstræde og Nørregade, Wismarstræde 6(matr.nr. 21) boede pensioneret lods Peter Petersen Schmidt. Det lykkedes for ham at standse ilden her på denne kant af byen ved at lægge presenninger over sit tag, og det på trods af at ilden flere gange forsøgte at angribe huset. Der skete kun skader på taget for 6 rbd.

Kongevejen

For enden af Wismarstræde på Kongevejen 12 (matr.nr. 39) lå Lars Jensen Gjørtlers enke, Grith Jan Hermanns hus, hvor hun boede alene med sin søster Neel Jan Hermann. Huset, der var opført af kridtsten med ler og stråtag, var forsikret for 500 rbd. og bohavet for 630 rbd. Af indboet fik hun reddet nogle sengeklæder og linned, hvorimod det øvrige brændte. Da hun blev vækket havde ilden endnu ikke angrebet hendes hus, men det skete, mens hun var beskæftiget med at sikre sit indbo.

Lige syd for Kongevejen 12 lå et lille hus, der tilhørte vognmand Jan Larsen fra Bymandsgade 30. Huset var opført af kridtsten med bindingsværk og stråtag, og det var ubeboet. Jan Larsen benyttede det til opbevaring af sit hønsehø. Heraf brændte omkring 100 lispund foruden en arbejdsvogn, hvilke ikke var forsikrede.

Nabohuset mod øst, Kongevejen 14 (matr.nr. 40) var beboet af slagter Peter Mogensen. Hans hus, der var opført af grundmur med tegltag og forsikret for 1460 rbd., blev frelst fra ilden, men beskadiget materielt til en værdi af 48 rbd.

Det sidste hus i rækken på den nordlige side af Kongevejen var bager Schuberts private beboelse, Kongevejen 16 (matr.nr. 41), som også kun blev lettere beskadiget.

Selv om byen efter datidens forhold havde et velorganiseret brandvæsen, var det ved storbrande som i 1842 og 1852 en nødvendighed, at byens befolkning deltog med alt, hvad den magtede. Der var brug for alle hænder til at bære og slæbe, hvad der kunne reddes. Man ser i 1852 eksempler på, at sømandskoner stod alene med hele ansvaret for at redde familiens indbo og børn, hvis manden på det katastrofale tidspunkt ikke var hjemme, men befandt sig på søen. Den lokale hjælp – nabohjælpen – betød uendelig meget i en sådan situation, selv om der er eksempler på, hvor strabadserende den kunne være. Styrmand Dirch Olsen Wass fra Strandgade 16, deltog aktivt i redningsarbejdet den 1. august 1852. Efter slukningsarbejdet ville han afkøle sig med et bad fra Søndre Mole, men efter dette fik han lungebetændelse og døde nogle måneder senere af ”brystbetændelse”. De fysiske strabadser sammen med den voldsomme hede var for meget for hans helbred.

På Kongevejen 16 var bager Schuberts hustru, Karen Kirstine Marcher hin lørdag den 31. juli gået til sengs kl. 21.30 med sine 4 børn. Lidt efter kl.3 om natten blev hun vækket af sin mand, der bad hende redde børnene så hurtigt som muligt, da det brændte. Hun så dog ikke noget til, hvor det brændte. Havde der været ild, ville hun have set det. Da hun kom udenfor, så hun, at det brændte i Jacob Captains hus (Lybækstræde 4)

Bager Schuberts private bolig nedbrændte kun delvist. Det resterende murværk, som vurderedes til 200 rbd., syntes dog at være nedbrudt og genanvendt ved nyopførelsen. En halvtagsbygning på grunden blev ikke beskadiget.

Angående årsagen til branden benægtede Schubert vedholdende, at der havde været ild i hans skorsten, som netop d. 26.7. - 6 dage før branden - var blevet fejlet. Han erkendte dog, at det kan være en funke eller gnist, som kan være fløjet hen på de tilstødende gamle og tørre stråtage og dermed foranlediget branden. Schubert havde i bageriet mistet varer for 5-600 rbd.

Det virkede, som om Schubert havde et tilsyneladende velkonsolideret hjem. Der manglede vist ikke noget. I begyndelsen af september havde han lavet lister over, hvad han havde mistet – både i bageriet og i hjemmet. Måske har han været nervøs for, at myndighederne ikke ville godtage hans lister over mistet indbo. Han fik i december 1852 Amager Birk til at optage et vidneforhør over to personer fra hans bekendtskabskreds, om havde haft sin gang i det schubertske hjem. Den ene var en grynhandler Lichtenberg og den anden en urmager C.F.Petersen. De kunne begge bevidne at have set, at Schubert var velforsynet med gode sengeklæder, linned, mands- og fruentimmergangklæder, køkkentøj, porcelæn, glas, gode møbler m.m. Endvidere smykker såsom herrebrystnåle og fingerringe. Derudover var der på loftet betydelige kvanta af formalede kornvarer.

Ved denne brand blev 32 væve flammernes bytte. Det var et hårdt slag for de mange brandlidte enlige kvinder, som boede her i området, og som ikke – eller kun sparsomt – havde deres indbo forsikret. Det Reierske Fond – en velgørende stiftelse, der virkede til fremme af industrielle foretagender – gav 300 rbdl., som vist nok svarede til værdien af 10 væve. Af kontante bidrag til de brandlidte indkom lige knapt 3.000 rbdl.

I modsætning til branden 1842 blev størsteparten af de nedbrændte huse genopført på stedet.